

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

เนื่องจากสตรีไร้สัญชาติเป็นกลุ่มชนเผ่าที่อยู่ภายใต้บริบททางสังคมที่มีความซับซ้อน อันเนื่องมาจากวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของกลุ่มชนเผ่า รวมทั้งกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งจะทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้ดีกว่าการวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยให้มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น โดยนักวิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการสืบค้นความจริงจากเหตุการณ์ สภาพแวดล้อมที่มีอยู่ และปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจริงอย่างรอบด้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้จากภาพรวมของหลายมิติ โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการวิจัยครั้งนี้คือกลุ่มสตรีไร้สัญชาติ บุคคลในครอบครัว ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาและสาธารณสุขในระดับพื้นที่ โดยจะทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อใช้ในการศึกษาเชิงลึก ดังนี้

1. สตรีไร้สัญชาติที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมาแต่กำเนิด หรือเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ไม่น้อยกว่า 10 ปี โดยมีช่วงอายุตั้งแต่ 20-39 ปี 10 คน 40-59 ปี 10 คน รวม 20 คน ทั้ง 2 กลุ่มช่วงอายุ จะทำการคัดเลือกผู้ที่ได้รับการศึกษาและไม่เคยเข้ารับการศึกษารวมทั้งแต่งงานแล้วและยังไม่แต่งงานให้มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

2. บุคคลในครอบครัวของสตรีไร้สัญชาติที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ โดยกลุ่มตัวอย่างที่แต่งงานแล้ว จะทำการสัมภาษณ์ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่แต่งงานจะทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว จำนวน 20 คน

3. บุคคลในชุมชน ได้แก่ ผู้นำทางการและไม่ทางการ ทั้งหญิงและชาย รวม 3 คน

4. เจ้าหน้าที่รัฐด้านการศึกษา ประกอบด้วย ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ผู้อำนวยการโรงเรียนแม่สามแลบ และโรงเรียนบ้านห้วยโผ รวม 3 คน และเจ้าหน้าที่รัฐด้านสาธารณสุข ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสบเมย เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสบเมย และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แม่สามแลบรวม 3 คน

5. เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชนลุ่มแม่น้ำสาละวิน และเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการในชุมชน รวม 2 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ 5 ชุด ดังต่อไปนี้

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 ชุด (A) สำหรับสตรีไร้สัญชาติ แบ่งเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย ชื่อ อายุ สถานภาพสมรส ศาสนา โรคประจำตัว อาชีพ รายได้ สถานภาพการใช้ชีวิตคู่ และบทบาทความรับผิดชอบในครอบครัว และการตัดสินใจในตนเอง และในครอบครัว

ส่วนที่ 2 สถานการณ์การเข้าถึงสิทธิทางการศึกษา ประกอบด้วยคำถามจำนวน 16 ข้อ

ส่วนที่ 3 สถานการณ์การเข้าถึงสิทธิทางสาธารณสุข ประกอบด้วยคำถามจำนวน 22 ข้อ

ส่วนที่ 4 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่สตรีไร้สัญชาติพึงปรารถนา ประกอบด้วยข้อเสนอแนะต่อการจัดสวัสดิการทางการศึกษา/สาธารณสุข ในรูปแบบที่ต้องการ รูปแบบใดที่ท่านสามารถเรียนรู้/รักษา ดูแลสุขภาพตัวเอง ให้สามารถเข้าถึง และมีประโยชน์กับท่านมากที่สุด

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 ชุด (B) ประกอบด้วยคำถาม 17 ข้อ

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3 ชุด (C) สำหรับบุคคลในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน (ทางการ/ไม่ทางการ) ผู้นำทางศาสนา ผู้สูงอายุ ประกอบด้วยคำถามจำนวน 16 ข้อ

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 4 ชุด (D) สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการศึกษาทั้งภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบด้วยคำถาม 13 ข้อ

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 5 ชุด (E) สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านสาธารณสุข ทั้งภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบด้วยคำถาม 13 ข้อ

3.3 วิธีการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง โดยก่อนลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความต่าง ๆ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้น รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อมีความพร้อมแล้ว จะทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยแบ่งออกเป็น 4 วิธี คือ

1. การสังเกต (Observation Method) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าไปอยู่ร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรมกับผู้ถูกสังเกต และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation Observation) คือ การไม่เข้าไปใช้ชีวิตร่วมหรือกิจกรรมกับกลุ่มคนที่ศึกษา โดยไม่ต้องทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกอึดอัดหรือหวาดกลัวเพราะอาจทำให้พฤติกรรมผิดไปจากปกติได้ ได้แก่

- 1.1 การกระทำ คือ การใช้ชีวิตประจำวัน การรับประทานอาหาร การปฏิบัติภารกิจอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน
- 1.2 แบบแผนการกระทำ คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนจนเป็นแบบแผนซึ่งให้เห็นสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิก
- 1.3 ความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือสังคมนั้น
- 1.4 สภาพสังคม คือ ภาพรวมทุกแง่มุมที่สามารถประเมินได้

2. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ได้ ต้องใช้ล่ามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางการใช้สิทธิทางการศึกษาและสาธารณสุข (ในช่วงหลัง) โดยเตรียมคำถามกว้าง ๆ มาล่วงหน้า การสัมภาษณ์แบบนี้อาจแบ่งออกได้อีกคือ การสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การตะล่อมกล่อมเกลา (Probe) เป็นการซักถามที่ดึงเอาส่วนลึกของความคิดออกมา และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) โดยกำหนดตัวผู้ตอบบางคนแบบเจาะจงเพราะมีข้อมูลที่ดีลึกซึ้ง กว้างขวางเป็นพิเศษ จากคำสนทนาของผู้อื่น โดยผู้วิจัยไม่ต้องตั้งคำถามเองก็เป็นเทคนิคของการวิจัยเชิงคุณภาพอีกอย่างหนึ่ง ในการสัมภาษณ์มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ การแนะนำตัว การสร้างความสัมพันธ์ การบันทึกคำตอบ การใช้ภาษา ตลอดจนเวลาและสถานที่ที่ใช้สัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบ่งเป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับสตรีไร้สัญชาติ แบบสัมภาษณ์สำหรับครอบครัวสตรีไร้สัญชาติ บุคคลในชุมชน และแบบสัมภาษณ์สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ทั้งระดับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน โดยขั้นตอนในการสัมภาษณ์จะเป็นดังนี้

- ซึ่แจ้งวัตถุประสงค์ แนะนำตัว จดหมายแนะนำหรือเข้าไปพร้อมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ สร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกกับคนในสังคมนั้นเพื่อให้เกิดความคุ้นเคย การเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เริ่มทำงานอาจเริ่มต้นด้วยการทำแผนที่ (Mapping) ของชุมชน โดยการเดินสำรวจ การเลือกตัวอย่างที่จะศึกษาและอธิบายวัตถุประสงค์ความเป็นมาของการทำการวิจัยก่อนทำการสัมภาษณ์แก่กลุ่มเป้าหมาย และอธิบายจรรยาบรรณของการทำวิจัยว่าจะไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลนอกเหนือจากการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และอธิบายถึง

เครื่องมือที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ว่าจะมีอะไรบ้าง และขออนุญาตบันทึกเสียง เพื่อไม่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล

- ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย ในสถานที่ที่ผ่อนคลาย และรู้สึกเป็นกันเอง โดยมีล่ามเพื่อช่วยในการสื่อความหมายในการสัมภาษณ์ การใช้เทปบันทึกเสียงและจดบันทึกขณะทำการสัมภาษณ์ โดยนำตัวเองเข้าไปสัมผัสปรากฏการณ์และพยายามเข้าใจถึงวิถีชีวิตปรากฏการณ์แบบคนใน (Insider)

3. การจดบันทึกข้อมูล (Note Taking) เป็นการจดบันทึกคำสำคัญ หรือจุดเน้น หรือข้อเท็จจริงที่ทำให้ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจ หรือประเด็นที่ต้องกลับมาทบทวนอีกครั้ง และยังเป็นการเตรียมความพร้อมหากเครื่องบันทึกเทปเกิดขัดข้อง ก็จะทำให้ผู้วิจัยไม่พลาดประเด็นหรือรายละเอียดที่สำคัญไป

4. การใช้อุปกรณ์เพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเตรียมอุปกรณ์ เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียงหรือวีดีโอเทป เป็นอุปกรณ์ช่วยในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และสามารถนำกลับมาตรวจสอบและทบทวนความเข้าใจ และได้รายละเอียดของน้ำเสียงที่แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกขณะที่ทำการสัมภาษณ์

ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลที่ชุมชนแม่สามแลบโดยใช้เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าว ตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน 2553 ถึง 30 มิถุนายน 2555 รวมระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามประมาณ 2 เดือน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณานำเนื้อหาปรากฏการณ์ที่ค้นพบ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive) ซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่ได้จดบันทึกไว้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น วิเคราะห์ความสัมพันธ์จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ในการวิเคราะห์เอกสารผู้วิจัยต้องคำนึงถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วยว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ร่วมกับข้อมูลภาคสนามในเชิงลึกอย่างรอบด้าน มารวบรวมและจัดระบบข้อมูลโดยไม่ใช้วิธีทางสถิติ ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าแล้ว มาเรียบเรียงเป็นข้อความแบบบรรยาย (Descriptive) ตามประเด็นที่ศึกษาและเขียนพรรณนาความเชิงร้อยแก้ว ประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนหรือไม่แน่ใจจะมีการนำมาซักถามอีกครั้งกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูลและสรุปผลต่อไป

3.5 การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาเป็นภาษาถึงทางการแบบเล่าเรื่องร่วมกับให้เหตุการณ์จริงเป็นตัวขับเคลื่อนรายงานผลการวิจัยจากผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม และเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย

